

ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Іван Франко

BOA CONSTRICTOR

ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Іван Франко

Boa constrictor

«Мультимедийное издательство Стрельбицкого»

Франко І. Я.

Boa constrictor / І. Я. Франко — «Мультимедийное издательство Стрельбицкого», — (ШЕДЕВРИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

«Boa constrictor» Івана Франка – перша в українській літературі натуралистична повість, в якій автор піднімає питання психофізіології, згубного прагнення до золота і влади***. Найвідомішими творами Івана Франка є «Перехресні стежки», «Лель і Полель», «Грицева шкільна наука», «Малий Мирон», «Олівець», «Украдене щастя», «Будка Ч. 27», збірки поезій «Зів'яле листя», «З вершин і низин», «Мій Ізмарагд» тощо. Іван Франко – видатний український письменник, який працював у жанрах поезії, прози та драматургії, талановитий літературознавець і публіцист.

Содержание

I	5
Конец ознакомительного фрагмента.	10

Іван Франко ВОА CONSTRICITOR

I

Герман Гольдкремер встав нині дуже злий. Він все такий, кілько разів йому лучається ночувати в Бориславі. А лучається то щотижня раз, в п'ятницю, коли приїздить сюди з Дрогобича оглянути роботу і виплатити ріпникам. Герман Гольдкремер, хоть маєток його доходить до мільйона, ніколи не звірює чужим очам надзору ані чужим рукам виплати. У нього в Дрогобичі своя камениця, порядна, нова, ясна, – сказати не жаль. А тут приходиться йому ночувати в дерев'янім домику, серед магазинів, завалених бочками кип'ячки та величезними грудами воску. Правда, той домик, поставлений його коштом, все-таки найпорядніший і найкраще положений на весь Борислав, – але знов дарма річ рівняти його до дрогобицьких будинків. Хоть стіни білі і вікна ясні, та вид навколо сумний, понурий, поганий: купи хворосту, купи глини, брудні магазини та ще брудніше помешкання людські. Ні зелені свіжої, ні виду всміхненого не побачиш. Воздух удушливий, загуслий від нафтового сопуху; у Германа від нього за кождий раз голова крутиться, немов віддуриці. Та ще й люди, що снуються навколо його помешкання, помежи брудні шопи, помежи глинисті гори, що, мов мурашки, невпинно нишпорять коло законів, – тъфу, чи то люди? Чи такі на світі люди? Зачорнені скрізь нафтою та глиною, мов ворони, – на них пошарпані шмати – не то шкіра, не то якесь невидане полотно, – від них на сто кроків віде незносний дух нечистоти, сопуху, шинків, зопсуття! І голоси у них – ні, се не людські голоси, а якийсь крик глухий, хриплій, немов дренькіт розбитого баняка. А який позір у тих людей – дикий, зловіщий! Кілька їх, що помимо ранньої пори підхмелені йшли до ям¹, поглянули в вікно і побачили Германа. Від їх поглядів йому якось стало моторошно. «Такі люди, – подумав собі, – якби виділи мене в багні, то не то, щоби мя не витягли, а іще би мя глибше пхнули». І ось в якім товаристві приходиться йому, аристократові, проводити цілого півтора дня. Він сплюнув крізь створене вікно і відвернувся. Його очі живо оббігли комнату – чистеньку веселу світличку. Гладка лакирована підлога, мальовані стіни, круглий столик з оріхового дерева, комода і «писемне» бюрко – ось що передусім насувалося оку. Все блищало, ясніло до сходячого сонця, що саме кидало перше проміння, крізь вікна до комнати і золотисто-кровавими переливами грато на гладких, блискучих предметах. Але очі Германа відвернулися і від них, – він не міг знести сильного світла. На боковій стіні, супроти дверей, у півтіні висів великий образів золочених рамах, – на нім спочили очі Германа. Була се досить хороша і вірно списана картина тропічної, індійської околиці. Вдалі, повиті синявою мрякою, мріють величезні троєники – цілі ліси бамбукові Бенгалю. Здається, чуєш, як в тій гущавині з легким шумом вітру мішається плачливе скомлення тигра-кровопійці. Близче к передньому плану і картини троєнику не стає, тільки поодинокими купинами бовдуриться вгору буйна, ясна, ясно-зелена папороть, а над всім зносяться живописними групами стрімкі широколисті пальми, царі рослин. На самім переді, трохи збоку, – іменно така група, розкішна, стрійна. Під неї кілька газель прийшло, певне, за пашею. Але необачні звірята не діздріли, що серед величезного зеленого листя сидів страшенній змій-удав², сидів на чатах, ждучи на добичу. Вони

¹ тверезому годі видержати в глибині! // 2 // таких людей загалом межи жидами дуже мало // 3 // він був міняйло і їздив однокінкою по селях, промінюючи голки, дзеркальця, шила та всяку господарську подріб за платники // 4 // цирулик, за котрим післили до Дрогобича, нешвидко надійде в таку негоду // 5 // і кавші кількасот гульденів зложив, і дерева та вапна довозить // 6 // Герман жив в їх домику // 7 // впрочім, ні уміння ані спосібності до того в нього не було // 8 // учителі частенько йому о тім говорили // 9 // в його ямах

² Boa constrictor // 2 // першо

сміло, безпечно підійшли к пальмам. Нараз вуж блискавкою метнувся вдолину – хвилька мертвого переполоху – один блей ухваченої газелі; один і послідній, – а все стадо в дикім розгоні пирскає на всі сторони, тільки одна, найбільша – видко, мати тамтих – зісталася в звоях вужа. Маляр підхопив саме тогу хвилю, коли розпирслися газелі, а вуж, високо піднявши голову, з всею силою стискає своїми велетними скрутелями добичу, щоби подрухотати її кості. Він обкрутив її шию і хребет, а з-посеред закрутів його сорокатого блискучого тіла видко голову бідної жертви. Великі очі, вигнані наверх передсмертною мукою, блищають, немов у слезах. Жили на ший напружені, – голова, немов доочне бачиш, кидається ще в посяїдніх судорогах. Зате очі змії блискають таким злорадним, демонічним огнем, такою певністю своєї сили, що мимоволі мороз пробігає по тілі, коли добре йому придивитися. Дивна річ! Герман Гольдкремер мав якусь дивну, невияснену вподобу в тім образі, а особливо любив цілими годинами вдивлюватися в страшні, сатанським огнем розіскрені очі змія. Він відразу так йому подобався, що сейчас закупив його два примірники і повісив один у себе в покої в Дрогобичі, а другий в Бориславі. Не раз показував його гостям, жартуючи при тім з дурної газелі, котра сама підсунулася під ніс вужеві. Однакож на самоті він якось не міг жартувати з вужа. Він чув якийсь темний, забобонний страх перед тими очима, – йому здавалося, що сей вуж колись оживе і принесе йому щось незвичайного – велике щастя або велике горе.

Поволі розвіялася густа холодна паморока, що досвіта залягла була над Бориславом. Герман Гольдкремер випив каву, засів до бюрка і добув величезну рахункову книжку, щоби позводити рахунки за весь тиждень. Але сонце лляло до світлиці таку повінь світла, – поранній холод і глухий віддалений гамір робочого люду – все то лоскотало його змисли а заразом обезсилювало, усипляло їх. Організм, розстроєний учоращньою їздою і домашніми клопотами, почув якусь хвилеву відразу до тої в полотно оправленої книжки і до цифер, що в ній п'ялися величезними стовпами, і до пера з вирізуваною кістяною ручкою, – йому стало так якось солодко, ні одна мисль не шевелилася, тільки віддих правильно підіймав груди. Він спер голову на долоню, і хоть не був зовсім із людей задумчивих, багато розважаючих³, то прецінь тепер, перший раз після довгих-довгих літ, нестяմився і пустив волю всім враженням свого життя – віджити в пам'яті, перейти живо, наглядно поперед свої очі...

Перед його очима промайнули тяжкою хмарою перші літа його молодості. Страшна бідність та недоля, що стрітила його при першім виступі на світ, і досі проймає його холодом, дрожжю. Хоть і як не раз йому прикрим стане теперішнє життя, – однакож він ніколи не бажав і не буде бажати, щоб вернулися йому молоді літа. Ні! Тоті молоді літа висіли прецінь якимось важким прокляттям над його головою – прокляттям нужди, прокляттям заглушення в першім зароді хороших і добрих способностей душі. Не раз чув він того прокляття в хвилях своїх найбільших спекуляційних удач, – не раз мара давньої нужди затруювала йому найбільшу радість, досипала горечі-полину в солодкі напої багатства і збитку. і досі він живо нагадує туту напіврозвалену, підгнилу, вогку, нехарну і занедбану хатку на Лану в Дрогобичі, в котрій побачив світ. Стояла вона над самим потоком, напротив старої і ще відразливішої гарбарні, відки щотижня два трудоваті каправоокі робітники виносили ношіями спотребований і переквашений луб, котрий на всю пересторону⁴ ширив кислий, удушливий, убиваючий сопух. Побіч хати його матері стояло багато других, подібних. Всі були скопичені так густо, дах у кождої був такий нерівний, перегнилий та пошарпаний, що ціла тата пересторона подобала радше на одну нужденну руїну, на одну велику купу сміття, плюгавства, гnilого дилиння та шмаття, як на людське житло. І воздух тут раз в раз такий затхлий, що сонце сумрачно якось світило крізь шпари в стінах і дахах до середини хат, а зараза, бачилось, тут плодилася і відти розходилася на десять миль довкола. В кождій із тих хаток жило по кілька родин, т. є. по кілька сварли-

³ таких людей загалом межи жидами дуже мало

⁴ перію

вих, лінівих і до крайності нехлюйних жидівок, а кругом кожної роїлося, пищало та верещало бодай по п'ятеро дробини-жиденят. Мужчини, руді, пейсаті жиди, рідко коли сюди зазирали, – найбільше раз в тиждень, у п'ятницю вечором, щоби перешабасувати. Були то по більшій часті капцани-міхонехи, міняйли, шматярі, кістярі та Бог знає які ще зарібники. Деякі пробували в місті раз на раз, другі бували тут тільки дуже рідко. Перші воліли не раз переспати де-будь в шинку на лавці, в корчах під голим небом, на холоді, щоби не дихати густим, нездоровим сопухом та не слухати крику, сварки і оглушуючого гамору баб та бахурів.

І Германова мати була не ліпша, коли й не гірша других. Хоть ще молода жінка – всього могло їй бути 20, а най 22 – то прецінь вона вже, так сказати, вросла, встрягла в той тип жидівок, так звичайний по наших містах, на вироблення котрого складається і погане, нездорове помешкання, і занедбане виховання, і цілковита недостача людського образования, і передчасне замужжя, і лінівство, і сотки других причин. Герман не пригадує собі, щоб бачив її коли оживленою, свіжою, веселою, пристроєною, хоть на її лиці видні були сліди якої-такої краси. Лице, колись кругле і рум'яне, пожовкло, згризене брудом і нуждою, обвисло вдолину, мов порожній мішок; губи, давніше повні, рум'яні і різко викроєні, посиніли, віддулися, очі помутніли і скаправили. Чотирнадцять літ від роду вона вийшла замуж, по трьох літах розвелася з чоловіком, котрий не хотів її довше при собі держати і кормити. Старцю єнна він взяв із собою бог знає куди⁵; молодший, Герман, лишився при матері. Йому було тоді півтора року, коли його родичі розійшлися, – він не затятив ні вітця, ні старшого брата, а пізніше припадком довідався, що оба серед чистого поля померли на холеру, де їх нашли аж десь за тиждень коло трупа коня. Взагалі, ростучи в такій пагубній і нездоровій атмосфері, він розвивався дуже поволі і тупо, хорував часто, і найдавніше враження, яке застягло йому в пам'яті, то його грубий животик, в котрий часто штуркали його другі жидики, мов у бубен. Дитинячі забави серед череди голих, заваляних, круглих дітей пригадуються йому неясно, мов крізь сон. Діти бігають довкола тісного подвір'я поміж двома хатами, побравши за руки, і верещать щосили, – бігають, доки їм світ не закрутиться, а тоді покотом падуть на землю. А ні, то бродять по калюжах, талапаються, мов купа жаб, в гнилій, гарбарським лубом начорно зафарбованій воді потоку, положаючи величезних довгохвостих щурів, що бігають їм попід ноги до своїх ям. Виразно нагадує Герман, як не раз качався з другими жиденятами долі берегом в потік і як старші жиди, стоячи на мості, реготалися до розпуку з його грубого, буро-синього животика, до котрого, мов два патички, причеплені були худі довгі ноженята. Ще глибше вбилися йому в пам'ять нічліги в тіснім, поганім закамарку, разом з десятком таких, як він, дитенят, – то ті ночі, проведені на вогкій, сирій підлозі, на соломі, що напів перегнила та кипіла черв'яками і Бог знає яким гидом; то ті страшні ночі, заглушувані сміхом і плачем дітей, штурканням, бійкою та криком жидівок; то ті безконечні ночі, котрі він проводив скулений в клубок від холоду, після котрих вставав рано горючий і червоний по всім тілі. Ох, то ті страшенні ночі дитинячих літ, що другим світять до пізньої старості ангельськими усміхами та поцілуями матері, тишею та утіхою, першим і посліднім щастям життя, – йому вони були першим і найтяжчим пеклом! Його вони до старості пекли і морозили; сама гадка о них запирала йому дух в груді, наповнювала його відрazoю, глухою, смертельною ненавистю до всього, що бідне, обдерте, нужденне, повалене в грязь, придавлене нещастям. Він сам не знав, яка тому причина, не знав, ще така молодість мусить в кождім притупити нерви, заглушити голови до тої степені, що нещастя і плач другого не зможуть його порушити, що вид нужди збудить в нім тільки обридження, але немилосердя. Впрочім, Герман Голійдкремер ніколи й не думав о тім, не старайся розбирати причиня свого поступовання, а коли не раз біdnі, покривдені ріпниці з нужденними лицями,

⁵ він був міняйло і їздив однокінкою по селях, промінюючи голки, дзеркальця, шила та всяку господарську подріб за платники

в лахах, просяклих кип'ячкою, плакали перед ним, допоминаючися повної плати, він сплював, відвертався і казав слузі викидати їх за двері.

Свою матір він нагадує, як, бувало, цілими днями сидить під хатою з панчохою та клубком в руках та репетує хріплим голосом всяку погань, щоби перекричати котру-небудь із своїх сусідок, котрій нині прийшла охота з нею зчепитися. Панчоха в її руці дуже поволі поступала наперед, хоть на перший погляд могло показатися, що вона плете ненастально. Не раз цілими місяцями вона носила тогу панчоху і tot сам клубок, поки панчоха, ще недокінчена, і клубок, ще недоплетений, не набирали такої барви, як все довкола – брудно-сірої. Не раз вона довго гналася за деяким жидиком, що допік їй яким острим словом, – чалапкала по баюрі розхристана, задихана, охрипла, посиніла з лютості, – а допавши бідного бахура, хапала за волосся і бухала без милосердя межі плечі, доки дитинище не впало на землю. Не раз і Германові діставалося віддгеї, і то дуже прикро. Вона була, як всі лініві а бідні, дуже уразлива і лута, а в опалості не перебирала, кого б'є, чим і куди. Герман добре тямить, як раз мати потягла його патинком так сильно, що повалився на землю, обіллятий кров'ю. Чим жила його мати, з чого удержувала себе і його, того Герман не знав. Знав тільки, що хата, в котрій вони сиділи, не їх, а наймлена, – та й ще пригадує собі високого, грубого, сивобородого жида, що не раз приходив, кричав на його матір, що така розхристана, і брав її з собою. Часто вечорами і сама мати виходила кудись і не вертала аж над раном.

Таке було життя будущого мільйонера Германа Гольдкремера аж до десятого року. Правда, ростом і подобою він походив на семилітка, та й то плохо розвиненого. Сили і живості дитинної у нього не було. В ту пору він зачав набирати смаку до лінівства і часто сидів-туманів цілими днями на лавці в хаті, хоть мати гнала його на місто продавати сірники хлопам або займатися яким другим зарібком, як другі жидики.

Було се літом 1831 року. Страшна нечувана досі пошесть навідала наш край. Довго бігали глухі чутки межі народом, що наближається «карара Божа», довго тривожився мир хрещений, ждучи от-от видимої, наглої смерті. Аж ось вона і надійшла, сто раз страшніша, як ся надіяли. Цілі села пустіли-вимириали, цілі родини шезали зо світу, як віск на огні. Один не знав про смерть другого, і собі ж смерті виживаючи. Брат відвертався від брата, отець від сина, щоб не побачити на нім страшного клейма смерті. А хто ще лишився живий, ішов до коршми, пив і горлав пісень в безумній непам'яті. Нікому було потішати безнадійних та сумуючих, нікому було рятувати хворих, що не раз пищали водиці, коняючи в страшених судорогах. Поміж простими людьми літали страховинні повісті про опирів, що «потинають» людей, а по декотрих селах п'яні, відчайдушні товпи почали навіть палити на огні таких, котрихуважали ніби опирами.

І Дрогобича неминула холера. Особливо Лан утерпів від неї більше, як другі передмістя, чи то тому, що тут затхлий та нечистий воздух помагав ширенню зарази, чи, може, тому, що люди, стіснені густо в одних хатах, легко одні від других заражувалися. Жиди, жидівки, а найбільше малі діти падали, мов трава під косою, умирали серед глуші, тихо, потайно, по кутах та закамарках. Кілько їх там перемерло, то лих Бог один знає. Котрі були маєтніші, повіїздили при наближенні зарази в гори, на здоровіший воздух, – але зараза і там їх ді гнала, може, лише де сотий успів вернути назад. Але у Германової матері грошей не було, зарібку не стало і хліба, нічого. Вона серед загальної тривоги валандалася попід хату, без пам'яті від переляку і голоду, раз в раз заводила дивними голосами, доки й сама не впала на землю, заражена. Герман тямить добре, як прибіг до неї і з дитинячою цікавістю зблизився к тому тілу, посинілому, покорченому, близькому лютої смерті. Йому ще і нині живо стоять перед очима вираз її лиця, такий безграничноболісний, перекривлений та змінений, що аж йому, малому, мороз перейшов по тілі. Він тямить кождий її рух, кожде її слово в то ті страшні хвилі вічної розлуки. Насамперед вона кивнула рукою, щоби не приступав близько, – материнська любов, хоть під грубою оболічкою, не загибла в ній, а проявилася в хвилю найтяжчої муки. Її рука, простягнена, безвладно упала

на землю, а Герман бачив, як всі жили, всі сустави стягались, то випручувалисудорожно, як вона дрижала з холоду, а попід шкіру щораз видніше набігала синя, ба зеленкувата муравиця.

– Герш, – прохрипіла вона, – не підходи... до... мене!...

Хлопець стояв мов отуманілий. В тій хвилі він дуже мало і дуже невиразно розумів, що воно таке діється. Шарпане судорогами тіло матері почало перекачуватися на всі боки.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочтите эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.